
UDK 811.112.2'367.626
811.163.42'367.626
81'362=112.2=163.42
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 11. XII. 2010.

SENKA MARINČIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

REFLEKSIVIZACIJA U JEDNOSTAVNOJ REČENICI NJEMAČKOGA I HRVATSKOGA JEZIKA

Sažetak

*Povratna zamjenica samo 3. lica u dativu i akuzativu **sich** uspostavlja u semantičkome pogledu jednoznačno referencijalnu identičnost sa subjektom; zato što su zamjenice „seiner“ i „ihrer“ ambivalentne, odnosno mogu umjesto sa subjektom uspostaviti referencijalnu identičnost i s nekim trećim licem, usporedimo „Sie gedenkt ihrer im Gebet“ u značenju „Sie gedenkt ihrer selbst im Gebet“ ili „Sie gedenkt ihrer Mutter im Gebet“. U radu se kontrastivno analizira refleksivizacija prijedložnih i neprijedložnih nominalnih fraza pri koreferenciji sa subjektom i pri koreferenciji s objektom u jednostavnoj rečenici njemačkoga kao jezika polaznika i hrvatskoga kao jezika cilja.*

Ključne riječi: *refleksivizacija, referencijalna identičnost, povratna zamjenica, lična zamjenica, nominalna fraza, koreferencija, jednostavna rečenica.*

Uvod

Za razliku od hrvatskoga, njemački jezik raspolaže samo u trećemu licu jednine i množine povratnom zamjenicom koja se razdvaja od lične zamjenice pa time i pravilom reflektivizacije. Problem se reflektivizacije može promatrati s različitih motrišta. Tako se primjerice povratni glagoli i njihov odnos prema neprijelaznima i prijelaznima najbolje može definirati na semantičkoj osnovi. S tim u vezi otvaraju se, između ostalog, pitanja zašto se konstruiraju određene minimalne rečenice¹ s povratnim glagolima, zašto se oni ne mogu pojaviti u drugim minimalnim rečenicama, zašto su određeni glagoli neobvezatno povratni kao *sich kämmen – jemanden kämmen: češljati se – nekoga češljati*, a drugi obvezatno povratni kao *sich schämen: sramiti se*. Mogu li se različite vrste referencijalnih odnosa izražene reflektivizacijom (ili pak pronominalizacijom) isto tretirati u složenoj rečenici kao i u minimalnoj rečenici, dade se objasniti sintaktičkim sredstvima. S obzirom na reflektivizaciju za neizvorne govornike njemačkoga jezika poteškoće nastaju kada povratna zamjenica alternira s ličnom zamjenicom, tj. kada pod određenim sintaktičkim uvjetima može stajati samo jedna ili druga.

1. Reflektivizacija

Obradba referencijalne identičnosti, odnosno reflektivizacije u ovom se radu ograničuje na jednostavnu rečenicu pod kojom se podrazumijeva jednostavna rečenica s finitnim glagolskim oblikom.²

Kada povratna zamjenica ima semantičku vrijednost u rečenici, tada fungira kao zamjenica identiteta u nepravim povratnih glagola kao u *Er wäscht sich*.³

1 To su strukture s jednim glagolom i njegovom valentnosti uvjetovanom nominalnom skupinom u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu ili prijedložnom skupinom i slobodnim priložnim dodacima. Usp. A. STEUBE, „Reflexivierung in komplexen Sätzen“, *Deutsch als Fremdsprache*, 12. Jahrgang, Hrsg. Herder-Institut der Karl-Marx-Universität, Leipzig, 1975., str. 278.

2 Dakle analiza ne će obuhvatiti konstrukcije s glagolom *lassen*, konstrukcije s *A.c.I.*-glagolima, infinitivne konstrukcije, participne konstrukcije te povratno-pasivne konstrukcije tipa *Der Roman liest sich leicht*.

3 Više o zamjenici identiteta vidi S. MARINČIĆ, „Povratna zamjenica kao zamjenica identiteta

Povratna zamjenica bez semantičke vrijednosti u rečenici fungira kao predikatna zamjenica, odnosno kao sastavni dio predikata u pravih povratnih glagola kao u *Er schämt sich*. Tu se ne može govoriti o referencijalnoj identičnosti, odnosno reflektivizaciji, nego o kongruenciji između povratne zamjenice i nominalne fraze. Kod predikatne zamjenice nema konkurencije prema ličnoj zamjenici u jednostavnoj rečenici. Usporedimo rečenicu *Der Patient kam zu sich*. Tu mora stajati povratna zamjenica zato što je glagol povratni te ne može nastati konkurencija s ličnom zamjenicom.⁴

Konkurencija između zamjenice identiteta i lične zamjenice može nastati pod određenim sintaktičkim uvjetima samo ako je povratna zamjenica zamjenica identiteta:

Johanna traf ihre Arbeitskolleginnen im Gespräch über sich.

Johanna traf ihre Arbeitskolleginnen im Gespräch über sie.

U posljednjemu primjeru moguća je i ambivalentnost, odnosno *sie* se također može odnositi na treće lice koje nije spomenuto u rečenici; ako se želi izbjeći ta ambivalentnost, onda se uporabljuje zamjenica identiteta.

Zamjenica se identiteta može pojaviti u jednostavnoj rečenici kao direktni objekt u akuzativu, indirektni objekt u dativu i objekt u prijedložnome padežu, i to dativu ili akuzativu u obama jezicima.⁵

2. O uvjetima reflektivizacije

Sukladno lingvističkim istraživanjima, u referencijalne se identičnosti ne smiju miješati povratna zamjenica kao zamjenica identiteta i lična zamjenica. Samo zamjenica identiteta može uspostaviti referencijalnu identičnost s nekom nominalnom frazom ili komutirati s ličnom zamjenicom, odnosno zamjenica identiteta u dubinskoj strukturi odgovara nekoj nominalnoj frazi. U poretku preoblika preko kojih se ostvaruje re-

u njemačkome i hrvatskom jeziku“, *Hum, časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 4, Mostar, prosinca 2008., str. 78-92.

4 Moguća je rečenica i s ličnom zamjenicom, ali s drugim značenjem, usp. *Der Patient kam zu ihm* u kojoj nema referencijalne identičnosti zato što glagol nema povratno značenje.

5 Više o tome vidi u S. MARINČIĆ, *n. dj.*, str. 84.

ferencijalna identičnost preoblika reflektivizacije slijedi prije preoblike lične zamjenice, čime je preoblika lične zamjenice blokirana. Preoblika lične zamjenice može slijediti samo ako se ne može realizirati preoblika reflektivizacije.⁶ Pitanje je dakle uvjeta koja će se od njih ili zamjenica identiteta ili lična zamjenica javiti u dotičnoj konstrukciji obaju jezika.

U pogledu uspostavljanja referencijalne identičnosti preko povratne zamjenice kao zamjenice identiteta u jednostavnoj rečenici pravilo glasi da zamjenica identiteta uspostavlja referencijalnu identičnost s nekom nominalnom frazom koja je sintaktički subjekt rečenice, a lična zamjenica stoji kada uspostavlja referencijalnu identičnost s nominalnom frazom koja je subjekt matrične rečenice⁷ ili kada označuje neku treću nominalnu frazu.⁸

Usporedimo:

Johanna₁ traf ihre Arbeitskolleginnen im Gespräch über sich₁.

(*Ivana₁ je susrela svoje prijateljice s posla u razgovoru o sebi₁.*)

Navedenu je jednostavnu rečenicu moguće raščlaniti na dvije jezgre jer se u njoj pojavljuje poimeničeni glagol. Usporedimo:

1. *Johanna traf ihre Arbeitskolleginnen.*

2. *Sie (=ihre Arbeitskolleginnen) sprachen über sie.*

Nije međutim uvijek moguće jednostavnu rečenicu raščlaniti na dvije jezgre zato što se u svakoj rečenici ne pojavljuje poimeničeni glagol. Stoga bi takva raščlamba bila artifičijelna. Usporedimo:

Sie₁ rief die Freundin zu sich₁ an die Bank.

(*Ona₁ je pozvala prijateljicu k sebi₁ na klupu.*)

6 Više o tome u P. BAUER, *Die Definition des Reflexivpronomens im Deutschen: Ein Problem der Referenzidentität*, Université Catholique de Louvain, Faculté de Philosophie et Lettres, 1973., str. 156, 166.

7 U tradicionalnome se smislu pod *matričnom rečenicom* podrazumijeva glavna rečenica. Usp. H. BUßMANN, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, 2., völlig neu bearbeitete Auflage, Alfred Körner Verlag, Stuttgart, 1990., str. 474.

8 Vidi P. BAUER, *n. dj.*, str. 50-53; R. RŮŽIČKA – A. STEUBE – G. WALTHER, „Syntaktische und semantische Reflexivität“, *Studia Grammatica XIII*, Hrsg. R. Löttsch – R. RŮŽIČKA, *Satzstruktur und Genus verbi*, Akademie-Verlag, Berlin, 1976., str. 96; M. REIS, „Reflexivierung in deutschen A.c.I.-Konstruktionen: Ein transformationsgrammatisches Dilemma“, *Papiere zur Linguistik 9*, herausgegeben von J. Bechert – G. Grewendorf – E. Mayerthaler und andere, Scriptor Verlag, Kronberg, 1976., str. 5.

U toj bi rečenici zamjenica identiteta sintaktički mogla kongruirati i s nominalnom frazom *die Freundin*, no u semantičkom se smislu ta mogućnost isključuje.

Težište istraživanja upravljamo na konstrukcije u kojima se sintaktički uvjeti reflektivizacije mogu rekonstruirati pri koreferenciji sa subjektom i pri koreferenciji s objektom, i to u neprijedložnim i prijedložnim nominalnim frazama. Oslanjajući se u (kontrastivnoj) analizi poglavito na G. Grewendorfovo⁹ istraživanje u njemačkome jeziku, istražiti ćemo koja se zamjenica (ili povratna ili lična) i pod kojim uvjetima javlja u rečeničnome ustroju koji je primjeren hrvatskomu jeziku.

2.1. Reflektivizacija nominalne fraze pri koreferenciji sa subjektom

U vezi s reflektivizacijom neprijedložne nominalne fraze u koreferenciji sa subjektom prenosimo Grewendorfovo pravilo: „Eine in einem Satz S_k auftretende NP wird genau dann reflexiviert, wenn sie mit dem Subjekt von S_k referenzidentisch ist (S_k ist der nächste die fragliche NP dominierende S-Knoten)“:¹⁰

*Hans_i bewundert sich_i / *ihn_i / *ihn_j.*

U jednostavnoj rečenici njemačkoga jezika u okviru reflektivizacije pri koreferenciji sa subjektom moguća je i reflektivizacija u prijedložnoj frazi koja stoji unutar nominalne fraze. Prijedložna fraza koja stoji u istoj rečenici kao i antecedent konstituente koja se unutar prijedložne konstrukcije mora reflektivirati ili pronominalizirati ponaša se glede reflektivizacije kao i neprijedložni objekt.¹¹ Usporedimo:

*Hans_i sah eine Schlange neben sich_i / *ihm_i.*

*Peter_i hat über sich_i / *ihn_i gesprochen.*

9 Usp. G. GREWENDORF, „Reflexivierungsregeln im Deutschen“, *Deutsche Sprache, Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*, 12. Jahrgang, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1984., str. 14-15, 21-24; sve primjere u točkama 2.1. i 2.2. preuzeti su od G. Grewendorfa.

10 *Isto*, str. 15.

11 *Isto*, str. 21.

2.2. Refleksivizacija nominalne fraze pri koreferenciji s objektom

U njemačkom je jeziku moguće rekonstruirati i sintaktičke uvjete refleksivizacije pri koreferenciji s objektom. I tu se razlikuju refleksivizacija neprijedložne nominalne fraze i refleksivizacija u prijedložnoj frazi.

Sukladno Grewendorfu, neprijedložni se objekt refleksivira kada je objekt kao antecedent akuzativni objekt:¹²

*Der Arzt zeigte den Patienten_j sich_j / *ihm_j im Spiegel.*

Ako su u rečenici dva neprijedložna objekta koja su referencijalno identična, ne smije se refleksivirati kada je antecedent dativni objekt:¹³

*Der Arzt zeigte dem Patienten_j ihn_j / *sich_j im Spiegel.*

Kod prijedložnih objekata uspostavlja se refleksivizacija ako je antecedent dativni objekt:¹⁴

*Ich öffnete ihr_j die Augen über sich_j / *sie_j.*

U vezi s antecedentom kao akuzativnim objektom također je moguća refleksivizacija kod prijedložnih objekata:¹⁵

*Hans fragt die Schwester_j über sich_j / *sie_j aus.*

U vezi s objektom koreferencijom Grewendorf drži kako u prijedložnim frazama nije moguće uvijek provesti refleksivizaciju:¹⁶

*Hans erwartet Maria_j bei ihr_j / *sich_j.*

Pri koreferenciji s objektom refleksivizacija je prijedložnih dopuna glede mogućih antecedenata manje ograničena nego kod neprijedložnih objekata. Koreferentni antecedentni objekti ne djeluju u svakome slučaju na refleksivizaciju prijedložne dopune. Refleksivizacija izostaje i kada je koreferentni antecedentni objekt prijedložni objekt:¹⁷

*Peter wartet auf Maria_j bei ihr_j / *sich_j.*

12 *Isto*, str. 23.

13 *N. mj.*

14 *N. mj.*

15 *N. mj.*

16 *Isto*, str. 23-24.

17 *Isto*, str. 24.

3. Kontrastivna analiza

3.1. Refleksivizacija nominalne fraze pri koreferenciji sa subjektom

Da bi se refleksivizacija provela u jednostavnoj rečenici, vrijedi pravilo da se refleksivira nominalna fraza koja je sintaktički subjekt rečenice; kada u rečenici nije uspostavljena referencijalna identičnost, stoji lična zamjenica:

- Johann₁ wäscht sich₁ / *ihn₁ / ihn₂.*
*Ivan₁ se₁ / *ga₁ / ga₂ / umiva.*
*Ivan₁ umiva sebe₁ / *njega₁ / njega₂.*
*Johann₁ rasiert sich₁ / *ihn₁ / ihn₂.*
*Ivan₁ se₁ / *ga₁ / ga₂ / brije.*
*Ivan₁ brije sebe₁ / *njega₁ / njega₂.*
- Johann₁ bleibt sich₁ / *ihm₁ / ihm₂ / treu.*
*Ivan₁ si₁ / *mu₁ / mu₂ / ostaje vjeran.*
*Ivan₁ ostaje vjeran sebi₁ / *njemu₁ / njemu₂.¹⁸*

Zamjenica identiteta kao direktni i kao indirektni objekt može imati subjekt za antecedenta. Analizirani primjeri iz hrvatskoga jezika potvrđuju dakle njemačko pravilo o uspostavljanju referencijalne identičnosti u jednostavnoj rečenici. U hrvatskim smo primjerima zabilježili i uporabu naglašenih oblika povratne zamjenice *sebe/sebi*.¹⁹ Iz primjera je razvidno da je riječ o sintaktičkim uvjetima refleksivizacije pri koreferenciji sa subjektom, odnosno riječ je o refleksivizaciji neprijedložnih nominalnih fraza.

Pri koreferenciji sa subjektom u prijedložnim nominalnim frazama refleksivira se u obama jezicima:

- Johann₁ spricht mit Else über sich₁ / *ihn₁.*
*Johann₁ razgovara s Elsom o sebi₁ / *njemu₁.*
*Johann₁ erwartet Else bei sich₁ / *ihm₁.*
*Johann₁ čeka (očekuje) Elsu kod sebe₁ / *njega₁.*

18 Više o ovjerenome i neovjerenome označivanju, odnosno indeksaciji referenata unutar teksta vidi H. BUSSMAN, *n. dj.*, str. 633-634.

19 Više o uporabi naglašenih oblika povratne zamjenice *sebe/sebi* vidi u S. MARINČIĆ, *nav. dj.*

3.2. Refleksivizacija nominalne fraze pri koreferenciji s objektom

Pri koreferenciji s objektom u neprijedložnoj nominalnoj frazi refleksivira se kada je objekt kao antecedent akuzativni objekt:

*Die Ärztin zeigt die Patientin₁ sich₁ / *ihr₁ im Spiegel.*

**Liječnica pokazuje pacijenticu₁ sebi₁ u zrcalu.*

*Johann überlässt den Freund₁ sich₁ / *ihm₁.*

**Ivan prepušta prijatelja₁ sebi₁.*

Držimo kako u hrvatskim primjerima uporaba povratne zamjenice ukazuje na subjekte rečenica *liječnicu* i *Ivana*, a ne na akuzativne objekte, odnosno uporaba lične zamjenice upućuje na objekte u akuzativu:

Liječnica pokazuje pacijenticu₁ njoj₁ u zrcalu.

Ivan prepušta prijatelja₁ njemu₁.

Lične zamjenice u hrvatskim primjerima mogu međutim upućivati i na neko treće lice koje se iščitava iz konteksta.

Pravilo da se ne smije refleksivirati kada je antecedent dativni objekt ako su u rečenici dva neprijedložna objekta koja su referencijalno identična potvrđuju i hrvatski primjeri:

*Die Arbeiter schlagen dem Geschäftsführer₁ ihn₁ / *sich₁ als Verhandlungsführer vor.*

*Radnici predlažu poslovođu₁ njega₁ / *sebe₁ za voditelja pregovora.*

*Die Ärztin zeigt der Patientin₁ sie₁ / *sich₁ im Spiegel.*

*Liječnica pokazuje pacijentici₁ nju₁ / *sebe₁ u zrcalu.*

I tu je moguća dvosmislenost na koju upućuje lična zamjenica.

U vezi s njemačkim pravilom da se u prijedložnih objekata uspostavlja refleksivizacija ako je antecedent dativni objekt usporedimo sljedeće rečenice:

*Sie öffnet ihm₁ die Augen über sich₁ / *ihn₁.*

**Otvorila mu₁ je oči o sebi₁.*

*Der Vater erzählte der Tochter₁ von sich₁ / *ihr₁.*

**Otac je pričao kćerki₁ o sebi₁.*

Refleksivizacija provedena u posljednjim primjerima nije svojstvena hrvatskomu jeziku, odnosno treba rabiti ličnu zamjenicu gdje poruka ponovno može biti dvosmislena:

Otvorila mu₁ je oči o njemu₁.

Otac je pričao kćeri₁ o njoj₁.

Glede refleksivizacije kod prijedložnih objekata, ako je antecedent akuzativni objekt usporedimo:

*Sie fragt die Freundin₁ über sich₁ / *sie₁ aus.*

**Ona ispituje prijateljicu₁ o sebi₁.*

Er hat sie₁ vor sich₁ selbst beschützt.

**On je štitio nju₁ od sebe same₁.²⁰*

U hrvatskim rečenicama treba rabiti ličnu zamjenicu (i tu je međutim moguća dvosmislenost):

Ona ispituje prijateljicu₁ o njoj₁.

On je štitio nju₁ od nje same₁.

Za njemačko pravilo da pri koreferenciji s objektom u prijedložnim frazama nije moguće uvijek provesti refleksivizaciju našli smo potvrdu i u hrvatskome jeziku. Usporedimo:

*Johann erwartet Else₁ bei ihr₁ / *sich₁.*

*Johann čeka Elsu₁ kod nje₁ / *sebe₁.*

*Else verlässt Johann₁ wegen ihm₁ / *sich₁.*

*Else napušta Johanna₁ zbog njega₁ / *sebe₁.*

U obama je jezicima moguća dvosmislenost navedenih primjerima, odnosno kontekst pomaže pri razumijevanju značenja.

Da refleksivizacija izostaje i kada je koreferentni antecedentni objekt prijedložni objekt, vrijedi i za hrvatski:

*Johann spricht mit Else₁ über sie₁ / *sich₁.*

*Johann razgovara s Elsom₁ o njoj₁ / *sebi₁.*

*Johann wartet auf Else₁ bei ihr₁ / *sich₁.*

*Johann čeka (očekuje) Elsu₁ kod nje₁ / *sebe₁.*

I u tim je primjerima dvosmislenost moguća, odnosno lična bi se zamjenica mogla odnositi na neko treće lice koje nije spomenuto u rečenici.

²⁰ O uporabi *selbst* i *selber* usp. između ostalih F. BLATZ, *Neuhochdeutsche Grammatik*, Bd. 2. Satzlehre. Hildesheim – New York, 1896., str. 265; O. BEHAGHEL, *Deutsche Syntax*, Band I, Heidelberg, 1923., str. 304; držimo kako „pojačavajuće“ *selbst* ne mora biti obvezatno, odnosno s pridjevom *sam* značenje se mijenja, naglašava se riječ uz koju stoji. O uporabi *selbst* i njegova ekvivalenta zamjeničkoga pridjeva *sam* vidi S. MARINČIĆ, *n. dj.*, str. 87-88.

Zaključak

Pri koreferenciji sa subjektom u neprijedložnoj i prijedložnoj nominalnoj frazi reflektivira se u obama jezicima, odnosno reflektivira se nominalna fraza koja je sintaktički subjekt rečenice (kada taj uvjet nije ispunjen, stoji lična zamjenica).

Pri koreferenciji s objektom u neprijedložnim i prijedložnim frazama hrvatski se donekle ponaša u skladu s njemačkim pravilima, donekle pokazuje i razlike. Pri koreferenciji s objektom u neprijedložnoj nominalnoj frazi, za razliku od njemačkoga, u hrvatskome jeziku nije moguća reflektivizacija; u obama jezicima bilježimo pravilo da se ne smije reflektivirati kada je antecedent dativni objekt ako su u rečenici dva neprijedložna objekta koja su referencijalno identična.

Pri koreferenciji s objektom u prijedložnoj nominalnoj frazi, ako je antecedent dativni ili akuzativni objekt, u hrvatskom se jeziku, za razliku od njemačkoga, upotrebljuje lična zamjenica. Oba jezika pokazuju međutim da reflektivizacija nije uvijek moguća pri koreferenciji s objektom u prijedložnim frazama i kada je koreferentni antecedentni objekt prijedložni objekt.

Literatura

- BARIĆ, E. i dr., *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- BAUER, P., *Die Definition des Reflexivpronomens im Deutschen: Ein Problem der Referenzidentität*, Universite Catholique de Louvan, Faculte de Philosophie et Lettres, 1973.
- BEHAGHEL, O., *Deutsche Syntax*, Band I, Heidelberg, 1923.
- BLATZ, F., *Neuhochdeutsche Grammatik*, Bd. 2. Satzlehre. Hildesheim – New York, 1896.
- BUSSMAN, H., *Lexikon der Sprachwissenschaft*, 2., völlig neu bearbeitete Auflage, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1990.
- CARSTENSEN, B., *Rezension zu Studia Grammatica V.*, Berlin, 1965., Mu 77, 1967.

-
- DUDEN, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 4., völlig neu bearb. u. erw. Auflage, hrsg. von Günther Drosdowski u.a., Mannheim – Wien – Zürich, 1984.
 - EISENBERG, P., *Grundriss der deutschen Grammatik*, Band 2: Der Satz, 3., durchgesehene Auflage, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar, 2006.
 - GREWENDORF, G., „Reflexivierungsregeln im Deutschen“, *Deutsche Sprache, Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*, 12. Jahrgang, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1984., str. 14-30.
 - GUNKEL, L. – MÜLLER, G. – ZIFONUN, G., *Arbeiten zur Reflexivierung*, Linguistische Arbeiten, Band 481, Tübingen, Niemeyer, 2003.
 - KATIČIĆ, R., *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*, drugo ponovljeno izdanje, Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Knjiga 61, Globus, Nakladni zavod, Zagreb, 1991.
 - *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Sagners Slavistische Sammlung, hrsg. von Peter Rehder, Band 10, 1. Halbband, Verlag Otto Sagner, München, 1986.
 - *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Sagners Slavistische Sammlung, hrsg. von Peter Rehder, Band 10, 2. Halbband, Verlag Otto Sagner, München, 1986.
 - KUNZE, J., „Reflexive Konstruktionen im Deutschen“, *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, Organ der Deutschen Gesellschaft für Sprachwissenschaft, Hrsg. Deutsche Gesellschaft für Sprachwissenschaft, Band 14, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1995., str. 3-53.
 - LEITNER, H., *Deutsch-kroatisches Wörterbuch, Verben im Kontext*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

- *Lexikon der Germanistischen Linguistik* herausgegeben von Althaus, H. P. - Henne, H. - Wiegandk, H. E., 2., vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Studienausgabe I, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1980.
- MARINČIĆ, S., *Povratna zamjenica kao dopuna glagolu u njemačkom i u hrvatskom jeziku (Kontrastivna analiza)*, doktorski rad, Zagreb, 2007.
- MARINČIĆ, S., „Povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u njemačkome i hrvatskom jeziku“, *Hum, časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 4, Mostar, prosinca 2008., str. 78-92.
- MARINČIĆ, S., „Referencijalna identičnost u infinitivnim konstrukcijama – Poredbena analiza njemačkoga i hrvatskoga jezika“, *Hum, časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 5, Mostar, prosinca 2009., str. 86-105.
- MIĆANOVIĆ, K., „Posvojnost“, *Suvremena lingvistika*, sv. 27, br. 51, Zagreb, 2001., str. 173-190.
- MRAZOVIĆ, P., „Rečenični obrasci u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku - na bazi teorije gramatike zavisnosti“, *Filologija*, knj. 14, časopis Razreda za filološke znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1986., str. 233-245.
- REIS, M., „Reflexivierung in deutschen A.c.I.-Konstruktionen. Ein transformationsgrammatisches Dilemma“, *Papiere zur Linguistik* 9, herausgegeben von J. Bechert – G. Grewendorf – E. Mayerthaler und andere, Scriptor Verlag, Kronberg, 1976., str. 5-82.
- RŮŽIČKA, R. – STEUBE, A. - WALTHER, G., „Syntaktische und semantische Reflexivität“, *Studia Grammatica XIII*, Hrsg. R. Lötzsch – R. Růžička, Satzstruktur und Genus verbi, Akademie-Verlag, Berlin, 1976., str. 95-112.
- SILIĆ, J. - PRANJKOVIĆ, I., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

- STEUBE, A., „Reflexivierung in komplexen deutschen Sätzen“, *Deutsch als Fremdsprache*, 12. Jahrgang, hrsg. Herder-Institut der Karl-Marx-Universität, Leipzig, 1975., str. 278-287.
- STEVANOVIĆ, M., „Upotreba zamenice svoj“, *Naš jezik*, Nova serija, knj. II, sv. 1-2, Srpska akademija nauka, Institut za srpski jezik, Beograd, 1950., str. 9-25.
- STÒJANOV, T., „Razredba zamjenica i zamjeničkih pridjeva, te pravila sintaktičke povratnosti“, *Suvremena lingvistika*, sv. 27, br. 51, Zagreb, 2001., str. 227-243.
- STÒJANOV, T., „Formalna morfosintaktička i sintaktička obrada rečenica hrvatskoga jezika“, *Zbornik radova 'Težakovi dani' Zavoda za informacijske studije 11*, Zagreb, 2002., str. 135-147.
- TEŽAK, S. - BABIĆ, S., *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 12. preuređeno i dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- ZIFONUN, G., *Grammatik des Deutschen im europäischen Vergleich: Das Pronomen, Teil II: Reflexiv- und Reziprokpronomen*, amades Arbeitspapiere und Materialien zur deutschen Sprache, Herausgegeben vom Institut für deutsche Sprache, 2003., Nr. 1/03.